

Kato neekeri hiihtää!¹

Kiista modernin urheilun leviämisestä

Alkuvuodesta 1996 rantautui Suomeen kaksi kenialaista juoksijaa, Henry Bitok ja Philip Boit. Kilpailukausi oli vielä kaukana ja muut juoksevat siirtotyöläiset oleilivat aivan eri leveysasteilla, mutta nämä miehet vetivätkin jalkaansa monot: Bitok ja Boit olivat saapuneet Suomeen vaihtaakseen lajia. Kun kerran Afrikan ylänköjen kasvatit menestyvät juoksussa, miksi ei sama onnistuisi toisessa, talvisessa kestävyyslajissa?

Kenialaisten hiihtäjien missio Suomessa kesti kaksi vuotta. Molemmat oppivat pysymään suksien päällä, hiihtämään sekä klassisella tyylillä että luistellen. Philip Boit sai kokemusta arvokilpailuistakin. Naganon olympialaisissa talvella 1998 hän osallistui 10 kilometrin kilpailuun. Sijoitus oli 92. eli viimeinen, eroa voittajaan tuli 20 minuuttia. Julkisuutta hän kyllä onnistui saamaan lähes yhtä paljon kuin voittaja, Björn Dählie.

Ajatus afrikkalaisista hiihtäjistä on kieltämättä erikoinen. Suomessa 1960-luvulla asunut kenialainen hämmentyi "naiivien" suomalaisten kysymyksestä: "Osaat sie hiihtää?"² Mutta kun katsotaan lähemmin länsimaisen urheilun leviämistä, projekti asettuu oikeisiin mittasuhteisiin. Baseball on omaksuttu Japanissa suorastaan kansallisurheiluksi; krikettiin suhtaudutaan Intiassa vähintään yhtä kiihkein tuntein kuin Englannissa; rugby on keskeinen elementti Etelä-Afrikan valkoisen väestön identiteettiä. Ymmärrettävistä syistä hiihto ei tule koskaan nousemaan vastaavaan asemaan Afrikassa. Muuten kuviossa ei ole mitään uutta: monien nykyisten valtalajien suosion taustalla on suppean joukon suorittama kylvötyö. Brasiliaan jalkapallon toi Englannin-lomalta palannut nuorukainen, kun taas Argentiinas-

sa palloa potkineet britit herättivät paikallisissa hyväntahtoista vitsailua.³ Hiihtäjien vastaanottoa Keniassa sivuan puolestaan tämän artikkelin lopussa.

Modernin urheilun leviämistä on tutkittu vilkkaasti, sillä tarjolla on niin yleisesityksiä kuin yksittäisiin lajeihin keskittyviä tutkimuksia.⁴ Tarkoitukseni on katsoa, millaisin argumentein länsimaisen kilpaurheilun voittokulkua voidaan puolustaa tai ainakin ymmärtää. Entä mitkä ovat näkökohdat, joiden varassa siihen on kohdistettu arvostelua, rakentavaa tai repivää? Siinä ohessa saattaa hahmottua kompromissi kilpailevien suhtautumistapojen kesken.

Valloittajien urheilu sorrettujen palveluksessa

Kuten Suomessa hyvin tiedetään, olympialaisten huomioarvo tarjoaa muuten marginaaliin jääville maille mahdollisuuden maailmanlaajuiseen julkisuuspäikkiin. Julkisuudella taas voidaan saavuttaa lukuisia päämääriä. Richard Mandell viittaa vasta itseinäistyneen Kenian juoksijoihin ja toteaa, kuinka he "kohottivat maansa kansainvälistä arvostusta, diplomaattista asemaa ja hyvin todennäköisesti myös sen poliittista vakautta".⁵ Luonnehdintaa voidaan pitää edelleen käyttökelpoisena.

Entiset siirtomaat ovat käyttäneet länsimaista urheilua propaganda-aseena jo vapaustaistelun aikana. Parhaita esimerkkejä tästä on Algeria, jossa ranskalaiset estivät paikallisten pääsyn jalkapalloseuroihin, mikä vain lisäsi näiden halua ottaa haltuun muualta saapunut urheilumuoto.⁶ Sitten siirtomaaisännät sallivat arabiseurojen perustamisen ja niistä tuli välittömästi kansallismielisen liikkeen "todellisia oppikouluja", kuten Youcef Fatès tilannetta luonnehtii. Aseellisen taistelun 1950-luvulla alkaessa vapautusjärjestö FLN vuorostaan jäädytti ne. Mutta vuonna 1958 FLN perusti oman maajoukkueen, joka Tunisiasta käsin kiersi arabimaissa sekä sosialistisen leirin maissa tekemässä taistelevan Algerian asiaa tunnetuksi.⁷

Vähemmän dramaattisesti, mutta vaikutuksiltaan kenties yhtä pysyvästi jalkapallo esiintyi kolonialismin näyttämöllä Rhodesiassa. Bulawayon mustilla oli oma jalkapallosarjansa 1900-luvun alussa, ja kun britit yrittivät ottaa sen tiukempaan kontrolliin, pelaajat ryhtyivät lakkoon. Jalkapallosta oli siihen mennessä tullut juuriltaan revittyjen mustien kaupunkilaisten kiinnekoh-

Erkki Vettemiemi

Kato nekeri
hiilutää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

Eteläafrikkalaista rugbya Johannesburgissa. (Kuva Erkki Vettenniemi)

ta, lähtökohdiltaan heterogeenisten ihmisten identiteetin lähde. Lakkoliike päättyi heidän kannaltaan voitollisesti, Ossie Stuart kirjoittaa, mikä vuorostaan lujitti urbaanien afrikkalaisten itsetuntoa. "Siksi ei ole yllättävää, että poliittisen toiminnan ja urheilun välillä ei ollut rajaa", hän toteaa.⁸

Ensiarvoisen tärkeää on lähestyä aihetta nimenomaan vastaanottavan yleisön kannalta. Mutta juuri siinä kohdataan usein vaikeuksia, kuten Richard Cashman mainitsee. On huomattavasti helpompaa tutkia läntisen urheilun voittokulkua sen levittäjien näkökulmasta, jolloin kriittinen tarkastelukulma tahtoo korostua. Materiaalia ei siltä suunnalta puutu, kun taas kohdeyleisön suhde urheilulliseen lähetystyöhön on usein aiheodisteiden varassa. Uuden "kilpailuajan" käytännön seuraukset voivat tällöin jäädä tutkimuksen katvealueeseen.⁹ Cashman on itse paikannut tilannetta katsomalla "alhaalta päin", miten krikettiyleisön luomat konfliktit vaikuttivat lajin kehittymiseen Australiassa. Mölyävä ja muutenkin karkeasti käyttäytyvä yleisö oli kauhustus siirtomaaisännille ja nostatti kurinpidollisia vaatimuksia. Mutta ajan mittaan tilanne muuttui ja krikettietiketti kansanomaistui – demokratisoitui, jos asia halutaan niin ilmaista – myös Australian ulkopuolella. Cashman esittää opetuksena, että alistetut ryhmät voivat "kehittää vaihtoehtoisia arvoja, jotka eivät ainoas-

Erkki Vettenniemi

Kato neckeri
hiiltää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

taan haasta virallista moraalia, vaan voivat myös tulla osaksi uudelleenmääriteltyä hegemoniaa".¹⁰

Toistuvasti esitetyn ajatuksen mukaan urheilu antaa alistetuille ihmisille tilaisuuden päihittää eurooppalaiset näiden omassa pelissä, ikään kuin vieraskentällä. Tätä seikkaa korostaa Allen Guttman teoksessaan *Games and Empires*. Sanoma on kaksitahoinen, kuten hän kirjoittaa: yhtäaikaaisesti osoitetaan kiintymystä – osallistumalla eurooppalaiseen urheiluun – ja ylemmyyttä: "Me ollaan siinä parempia kuin te!".¹¹

Joukkuelajit luonnollisesti täyttävät tehtävän yksilölajeja paremmin. Silti myös jälkimmäisistä voidaan löytää vastarinnan elementtejä ulkomaista herruutta kohtaan. John Bale ja Joe Sang tuovat tämän piirteen esiin kenialaista juoksua käsittelevässä tutkimuksessaan: moderni juoksu-urheilu on Afrikassa tuontitavaraa, mistä huolimatta kenialaiset ovat luoneet tai "keksineet" siitä oman perinteen. Käytäntöjen tasolla tekijät toteavat, että kenialaiset huippujuoksijat, jotka kansallisen liiton sijaan tottelevat edustamiaan urheilutalleja, ovat luomassa nationalismista ja byrokraattisista kahleista vapaata urheilua. Lisäksi riippuvuutta on monensuuntaista: eurooppalaisista promoottoreista on tullut monien lajien kohdalla riippuvaisia afrikkalaisista: esimerkiksi estejuoksua ei voida enää kuvitella ilman heidän osanottoaan.¹²

Kenialaisten hegemoniaa monilla juoksumatkoilla täydentää Balen ja Sangin mukaan heidän juoksutyyliinsä, "englantilaista juoksua" vapaampi, rohkeampi ja yllätyksellisempi tapa edetä radalla. Tekijät tiedostavat essentialismin vaaran tyylieroja esitellessään, mutta silti he puhuvat siinä yhteydessä "kulttuurisen kolonisaation" vastustamisesta.¹³ Tyylin suhteen on aihetta lähestynyt myös Jeremy MacClaney. Jalkapallo saapui baskimaa-hankin englantilaisten toimesta, mutta paikalliset tekivät siitä hyvin nopeasti baski-identiteetin tukipilarin. Athletic Club de Bilbao hyväksyi aluksi riveihinsä vain baskeja, sittemmin muitakin alueella syntyneitä ja lopulta myös kasvaneita nuorukaisia. Espanjalaisseuroista Athletic Bilbao erottui – tai ainakin sen katsottiin erottuvan – myös pelityylin osalta, jolloin korostettiin nopeuden, rajuuden ja pitkien syöttöjen kaltaisia seikkoja.¹⁴

MacClaney on koulutukseltaan antropologi, ja hän painottaa urheilun lukeutuvan "ruumiillistuneisiin käytäntöihin", joiden tulkinnat ovat neuvotteluille alttiit. Mikään urheilumuoto ei kannu mukanaan tarkoin määrättyä merkityskimppua. Huomio

Erkki Vettenniemi

Kato neekeri
hiihtää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

on sen tähden kohdistettava valtasuhteisiin: kuka yrittää kontrolloida peliä, kenen ehdoilla urheilu tapahtuu, mitkä tahot haluat määrätä sen representaatiosta.¹⁵ Alan Klein tulee hieman tuonnetun esiintymään urheilun uuskolonialismin kriitikkona. Mutta myös hän huomioi modernin urheilun levitystyön kohtaaman vastarinnan: amerikkalaiset baseball-joukkueet saattavat olla riistämässä Dominikaanista tasavaltaa, mutta niin lehdistön, fanien kuin paikallisten joukkueiden tahoilta on noussut protestiäänä. Muilla kulttuurisen kanssakäymisen alueilla vastustusta ei ole ilmennyt, Klein kirjoittaa, jolloin urheilun asema potentiaalisena taistelulenttänä entisestään korostuu.¹⁶

Kulttuuristen lainojen pyörteessä

Avoimen vastarinnan olemassaolosta riippumatta tuontiuurheilua voidaan omaksua harkitusti ja valikoidusti. Näin toteaa Henning Eichberg, jolta kohta kuullaan aiheesta enemmän. Eichberg havainnollistaa ajatusta Länsi-Sumatralla, jossa paikalliset ovat omaksuneet länsimaisesta urheilusta vain ne piirteet, jotka sopivat heidän omaan kulttuurinsa. Tulos- ja suoritusperiaatetta korostavia piirteitä vieroksutaan.¹⁷

Länsi-Sumatra saattaa kuulostaa kaukaa haetulta esimerkiltä. Sen vuoksi haluan vielä palata kenialaiseen juoksuun – mutta myös siitä johtuen, että Bale ja Sang esittävät, että Ngugi wa Thiong'o ei olisi tuotannossaan sivunnut urheilullisia aiheita. Esseetuotannon osalta näin todella on, mutta romaanissaan Nisun jyvää hän tarjoilee kaltevilla ja kuoppaisella radalla juoksukilpailun, jossa mielestäni näkyy selektiivisen valinnan periaate. Ankaran kilpailullisuuden asemesta kuvauksessa korostuvat yhteisöllisyyden ja naurukulttuurin ainekset:

”Vanhat ja nuoret, naiset ja lapset saivat kaikki ottaa osaa kilpailuun. Ihmiset huusivat, kinastelivat ja yllytivät toisiaan osallistumaan kilpailuun. Aina kun joku nainen astui esiin häntä tervehdittiin hyväntahtoisella naurulla ja kättentaputuksin. (...) Sitten katsojat räähätivät yllytyshuutoihin kun kilpailijat pinkaisivat yhtenä mylläkkänä liikkeelle. Juoksijat törmäilivät toisiinsa.”¹⁸

Tärkeää ei siis ole niinkään se, mistä tietty urheilullinen käytäntö on peräisin, vaan se, mitä sille kohdemaassa tapahtuu. Ja viimeistään tässä vaiheessa on kyseenalaistettava autenttisen

Erkki Vettenniemi

Kato neekeri
hiihättä!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

eli ikuisesti muuttumattoman kulttuurin käsitys, joka keskustelun taustalla vielä vaikuttaa. Kirjansa yhteenvedossa Guttmann vetoaa juuri siihen, että kulttuuri on aina liikkeessä, se on jatkuvaa lainaamista, joten myös esimoderneilla peleillä ja leikeillä on oma historiansa. Länsimaisesta urheilusta on näin ollen tullut "ihmiskunnan perintö", hän esittää.¹⁹ Asiaa voidaan vielä havainnollistaa Suomen kansallisurheiluksi mainitulla hiihdolla. Kilpaurheiluna sitä harjoitettiin 1900-luvun alussa vain tasamailla ja järvien jäillä; ajatus metsään vedetyistä reiteistä saapui Ruotsin ja Norjan kautta. Uudistus omaksuttiin nopeasti, mikä muokkasi "koko hiihtourheilun luonnetta", Antero Heikkinen kirjoittaa.²⁰

Lisäksi herkimmät aiheesta kirjoittavat tutkijat varoittavat holhousmentaliteetin vaaroista. On hyvin kyseenalaista osoittaa sormella ja puhua manipuloinnin kohteista tai "väärän tietoisuuden" kaltaisista käsitteistä. Bale ja Sang kyllä mainitsevat suuret rahat, jotka kenialaisia juoksijoita viekoittelevat, mutta huomauttavat saman koskevan muitakin urheilijoita. "Keitä me olemme sanomaan, mitkä kenialaisten urheilijoiden 'todelliset' intressit ovat?"²¹ Youcef Fatès toteaa hieman alistuneesti, että *vox populi* on tehnyt valintansa. Huippu-urheilun suosio kansan parissa on kiistaton. Urheilu on "luonnollistunut"; siitä on tullut "universaali kieli". Vaihtoehtoisten liikuntakulttuurien propagointi vaikuttaa hänestä romantiikkaan taipuvaisten teoreetikkojen puuhastelulta.²²

Jos kuitenkin halutaan ajatella, että modernin urheilun leviäminen täyttäisi kulttuuri-imperialismin tunnusmerkit, silloin pitäisi myös uskoa, että prosessi todella olisi yhdensuuntainen. Se palvelisi hegemonisia intressejä eikä kohtaisi sanottavaa vastarintaa. On aivan totta, että englantilaiset veivät aikoinaan intomielellä urheiluaan maailmalle. Motiivit eivät kuitenkaan aina olleet vain sosiaalista kontrollia ja alistamista palvelevia; urheilun avulla ei haluttu pelkästään rauhoittaa natiiveja. Hyvin monissa tapauksissa kiihkeimpiä urheiluaatteen kylväjiä olivat harmaat kristityt, joita elähdytti vilpittömän halu auttaa ja palvella paikallisia ihmisiä, nostaa heidän sivistystään urheilullisten aktiviteettien kautta.²³ Tietysti motiivit olivat usein ristiriitaisia ja tietysti niitä voidaan lähestyä kriittisellä otteella. Tämä ei silti mitätöi sitä tosiasiaa, että historiallisesti tarkastellen moderni urheilu ei lähtenyt leviämään yksinomaan poliittis-taloudellisten tarkoitusten varassa.

Erkki Vettenniemi

Kato neekeri
hiihtää!
Käistä modernin
urheilun
leviämisestä

Perinteisen kansanurheilun kohtalo

Jännitteitä siis esiintyy, katsomossa ja sen ulkopuolella, mutta missä määrin ne ovat seurauksiltaan yhteisöä integroivia, sano-kaamme kansakuntaa rakentavia? Ja mitä katsojakäyttäytymisen perusteella voidaan lopulta sanoa koko yhteisöstä? Nämä ovat oleellisia kysymyksiä minkä tahansa kulttuuri-imperialismia sivuavan keskustelun yhteydessä. Joseph Arbena on huomauttanut Latinalaisen Amerikan suhteen, että urheilu paitsi tuottaa koheesiota myös ruokkii hajoamista kiihdyttäviä prosesseja. Yhdensuuntaista vaikutusta sillä ei ole; tilanteita on aina tarkasteltava tapauskohtaisesti. Pitkällä aikavälillä katsoen on "epäselvää", ovatko kansallisen yhtenäisyyden tunteet luonteeltaan pysyviä, hän jatkaa.²⁴

Tämä sopii samalla vasta-argumentiksi yllä esitettyyn ajatuksen urheilusta kansallisen integraation välineenä. Klaus Heinemann viittaa samaan aiheeseen sanoessaan, että kansakuntaa voidaan hyvinkin rakentaa urheilun välityksellä. Mutta vanhat antagonismit säilyvät, hän kiirehtii lisäämään, ne vain siirtyvät urheilun kautta ratkottaviksi. Kansallisen identiteetin muodostuminen ei sittenkään toteudu sitä kautta.²⁵ Edelleen on muistettava, että mikään kansakunta, etninen ryhmä tai muukaan yhteisö ei ole monoliitti. Niiden sisällä risteilee jännitteitä ja intressit saattavat olla toisensa poissulkevia. Tämä todentuu vierasperäisen urheilun vastaanotossa konflikteina: joissakin piireissä "imperialistinen ideologia" pelcineen hyväksytään halukkaasti, kun taas itse osallistujat, katsojat tai kommentaattorit voivat olla asenteissaan huomattavasti kriittisempiä.²⁶

Vastaanoton luonteesta riippumatta länsimainen urheilu on jyrännyt alleen perinteisen kansanurheilun minne vain se on rantautunut. Ja vaikka lainaamista on aina tapahtunut ja kulttuurinen dynamiikka koskee myös perinteisiä yhteisöjä, lajien häviämistä on vaikea olla pahoittelematta. Tapahtumasarja on ehkä väistämätön, kuten Fatès antoi edellä ymmärtää. Heinemann esittääkin, että kansanurheilut jäävät lainomaisesti modernin urheilun jalkoihin ja muuttuvat turisteille suunnatuksi viih-teeksi. Tästä seuraa "fyysisen ilmaisun repertuaarin" heikkene-minen, hän jatkaa, toisin sanoen perinteisen ruumiinkulttuurin tuho. Läntisten arvojen marssi syrjäyttää perinteisen yhteiskun-nan muotoihin sidoksissa olleen urheilun.²⁷ Perinnejajit eivät

Erkki Vettenniemi

Kato neekeri
hiihittää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

*Rataharjoitus
Nyahururun
kentällä Kenian
ylängöllä. (Kuva
Erkki Vettenniemi)*

sitä paitsi yksinomaan häviä; ne voivat myös modernisoitua. Judo on ainut länsimaiden ulkopuolella syntynyt olympialaji, mutta nykymuodossaan sillä ei asiallisesti ottaen ole mitään tekemistä alkuperäisen eli japanilaisen judon kanssa.²⁸

Kaikesta huolimatta toisinaan nousee laajamittaista ja jopa valtiojohtoista vastarintaa modernia urheilua kohtaan. Suhteellisen tuoreena esimerkkinä on usein mainittu kulttuurivallankumouksen (1966-76) aikainen Kiina, jossa länsimaisia vaikutteita pyrittiin kitkemään pois myös ruumiinkulttuurin piiristä. Eliittiturheilu tuomittiin; "mitalimaniaa" vastustettiin; ystävyys nostettiin kilpailun yläpuolelle. Mutta nämä olivat ainoastaan kampanjan ilmiä. Samaan aikaan tehtiin urheilun levitystyötä massojen parin, ja se oli läpikotaisin modernia urheilua, jolla ei yhtymäkohtia kiinalaiseen ruumiinkulttuuriin ollut. Fan Hong on tätä periodia tutkittuaan saanut aiheen todeta, että erityisesti Kiinan naisten kilpaurheilullinen menestys seuraavilla vuosikymmenillä rakentui kulttuurivallankumouksen aikaisen kehityksen varaan.²⁹ Sitten Kiina palasi olympialiikkeeseen ja vuonna 2008 juuri siellä järjestetään olympialaiset kesäakisat.

Nyt on vain niin, että koko olympiaideologia on lännessä syntynyt ja sen vuoksi lähtökohdiltaan epätasa-arvoinen. Lajivalikoima, säännöt ja suorituspaikat ovat eurooppalaisen hengen

Erkki Vettenniemi

Kato nekeri
hiihtää!
Kiistä modernin
urheilun
leviämisestä

tuotteita. Eichbergin mukaan "ei ole sattuma", että olympialiikkeen alkuvaihe ajoittuu yhteen kolonialismin lakipisteen kanssa. Läntiset siirtomaavallat halusivat kolonialisoida myös urheilun ja tukahduttaa kotoperäiset liikuntatraditiot. Olympiaurheilu noudattaa kapitalistisen kilpailuyhteiskunnan käytäntöjä. Siksi on hyödytöntä puhua olympia-aatteen elvyttämisestä, Eichberg sanoo, sillä koko ideologia olisi hylättävä.³⁰ Sama argumentaatio löytyy ranskalaisen Quel Corps? -ryhmän tutkija-aktiivisteilta, jotka vaativat länsimaisen – heidän terminologiassaan "porvarillisen" – urheilun alasajoa. Olympia-aate nähdään elitistisenä ja rasistisena rakennelmana: "Kansainvälinen urheilujärjestelmä on alusta asti ollut sidoksissa imperialismin kansainvälisiin elimiin," kirjoittaa Jean-Marie Brohm, "ja se on palvellut niitä avustavana instituutiona, ideologisena suojapeitteenä."³¹

Läntisen urheiluliikkeen muodollinen hylkääminen ei vielä riitä vaihtoehdoisen tien löytämiseen. Harhautuneena oikaisuyrityksenä Eichberg mainitsee "negatiivi-olympismin", 1960-luvulla toimineen Ganefon (Games of the New Emerging Forces). Indonesian isännöimissä kilpailuissa irrottauduttiin organisatorisesti olympialiikkeestä, mutta kaikissa muissa suhteissa – seremoniat, lajivalikoima, kilpailujen luonne – seurattiin sen luomia käytäntöjä.³²

Käsitys länsimaisen tulosurheilun vastustamattomasta voittokulusta saattaa kuitenkin olla historiaton, siis likinäköisyyden seurausta. Mikään herruus ei tässä maailmassa ole ikuista. Eichberg lausuu alun perin vuonna 1984 ilmestyneessä artikkelissaan, että siirtomaakauden loppumista tulee seuraamaan olympiaurheilun hegemonian hiipuminen. "Uudet ruumiinkulttuurit nousevat (kuten ovat aina nousseet) maailman lukuisista ja vaihtelevista kulttuurisista perinteistä." Olympiaurheilun jäänteitä kenties säilyy hengissä, Eichberg esittää, mutta niillä ei tule enää olemaan esikuvallista asemaa liikunnan ja urheilun maailmassa.³³

Kolmannen maailman prioriteetit

Olympiaurheilun ja muun länsimaisen ruumiinkulttuurin turmiollisia seurauksia on kartoitettu laajalla sektorilla, mantereelta toiselle ja 1800-luvulta näihin päiviin. Esitän tässä yhteydessä muutamia mielestäni edustavia poimintoja perustutkimuksessa tehdystä työstä.

Erkki Vettenniemi

Kato nekeri
hiihtää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

Edellä lainattua mainintaa vastaanoton konfliktuaalisesta luonteesta voidaan kuvittaa kriketillä Etelä-Afrikassa ja golfilla Koreassa; esimerkit ovat eri aikakausilta ja ilmansuunnilta ja siksi hyödyllisiä. Britit päästivät 1800-luvun kuluessa mustan keskiluokan krikettimailan varteen Itäisen Kapmaan provinssissa, tosin omissa seuroissa tietysti. Kriketistä tuli tällöin leimallinen piirre afrikkalaisen pikkuporvariston elämää. Sen avulla erottauttiin muusta ei-valkoisesta väestöstä ja samalla tuomittiin oman yhteisön ”rivot” perinnetanssit.³⁴ Kun rotuerottelu alkoi kiristyä 1900-luvun alussa, siis edelleen brittihallinnon aikana, musta keskiluokka kohtasi umpikujan. Mustalle väestölle sallittiin enää heidän todellisia elinolojaan heijastavan ”työväenluokan massaurheilun” – kuten nyrkkeilyn ja jalkapallon – harrastaminen. Kriketistä luopumaan joutuneet afrikkalaiset jäivät nyt kahden kulttuurin hylkiöiksi.³⁵

Vuosisadan lopulla saapui sitten golf, Skotlannin lahja mailapelien ystäville, Euraasian halki Etelä-Koreaan. Sitä markkinoitiin koko kansan urheiluna, ja sillä verukkeella maahan nousi muutamassa vuodessa toistasataa golf-kenttää. Todellisuudessa se oli – kuten ehkä voidaan arvata – suuryritysten lahjuksin voideltu kampanja, ekologisesti ja maankäytön kannalta vahingollinen hanke. Pelaajien sosiaalinen profiili vahvistaa, että ”koko kansan” urheilua harrastaa statuksen kiillottamisesta kiinnostunut rahakas eliitti.³⁶

Tietysti luokka-asemaa voidaan paitsi vahvistaa myös vaihtaa urheilun avulla. Urheilu sosiaalisen nousun väylänä on vanha aihe Suomessakin. Länsimainen kilpaurheilu on kieltämättä avannut houkuttelevan tien huikeisiin tuloihin savutorpan ja savimajan asukkaille, mutta millä hinnalla?

Kenialainen yleisurheilu on viime vuosikymmeninä kokenut yhtäaikaisen kehittymisen ja alikehittymisen. Samalla kun pitkällä juoksumatkoilla on tullut ennätyksiä mestaruuksien päälle, kenttälajit ovat taantuneet 1950-luvun eli siirtomaakauden tilanteesta. Tämä on looginen seuraus eurooppalaisten managerien harjoittamasta juoksukykyjen saalistamisesta. Yksipuolisen urheilukulttuurin ohella ovat perinteisen ruumiinkulttuurin muodot käytännössä hävinneet: Bale ja Sang puhuvat tässä yhteydessä ”kulttuurisesta kansanmurhasta”.³⁷ Alan Kleinin mukaan baseball on Dominikaanisessa tasavallassa ajautunut samaan tilanteeseen. Nuoret pelaajat haaveilevat pääsystä Yhdysvaltain rahaken-

Erkki Vettenniemi

Kato neekeri
hiihdää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

tulle: jenkkijoukkueet ovat perustaneet maahan "akatemiaita"; saarivaltion omat sarjat näivettyvät. Klein katsoo amerikkalaisten baseball-joukkueiden toimivan ylikansallisten yritysten tavoin – kyse on uskollisuudesta liiketoiminnasta.³⁸

Kriittisten huomioiden jälkeen voidaan vielä huomioida käytännölliset näkökohdat, sillä läntisen urheilun levitystarkoituksiin osallistuvat myös kohdemaiden hallitukset esimerkiksi suorituspaikkoja rakentamalla. Kuinka mielekkäitä tällaiset investoinnit ovat? Youcef Fatès toteaa kirjansa loppuluvussa, että nämä maat tekevät viisaasti, jos käyttävät varoja muuhun kuin tulourheiluun. Valtioiden ei enää tarvitse kilpailulla todistaa oman systeemin erinomaisuutta. Kansainväliseen kilpaurheiluun menevät rahat tulisi ohjata nuorten vapaa-aikaan ja kouluttamiseen, jolloin nämä juurtuisivat kotiseudulle sen sijaan että haaveilisivat merten takaisista maista. Fatès kirjoittaa edelleen: "Kolmannen maailman urheilijoiden ei pidä itsepintaisesti pyrkiä 'suurten seuraan'."³⁹

Äänensävy muistuttaa uskollisuuden vastaisen kirjallisuuden klassikosta, ja siksi haluan tässä vaiheessa poiketa urheilututkimuksen ulkopuolelle. "Afrikan nuorisoa ei pidä johdattaa urheilukentille vaan pelloille, pelloille ja kouluihin", julistaa Frantz Fanon teoksessaan Sorron yöstä. "Afrikkalaisen politiikan ei pidä huolehtia urheilijoiden kasvattamisesta, vaan tietoisien ihmisten – jotka kylläkin urheilevat – kehittämisestä. (...) Tärkein tehtävämme on ymmärtää joka hetki mitä maassa tapahtuu. Meidän ei pidä viljellä poikkeuksellisuutta tai etsiä sankareita jotka ovat johtajan muunnoksia."⁴⁰

Globaali urheilu ja sokeat juoksijat

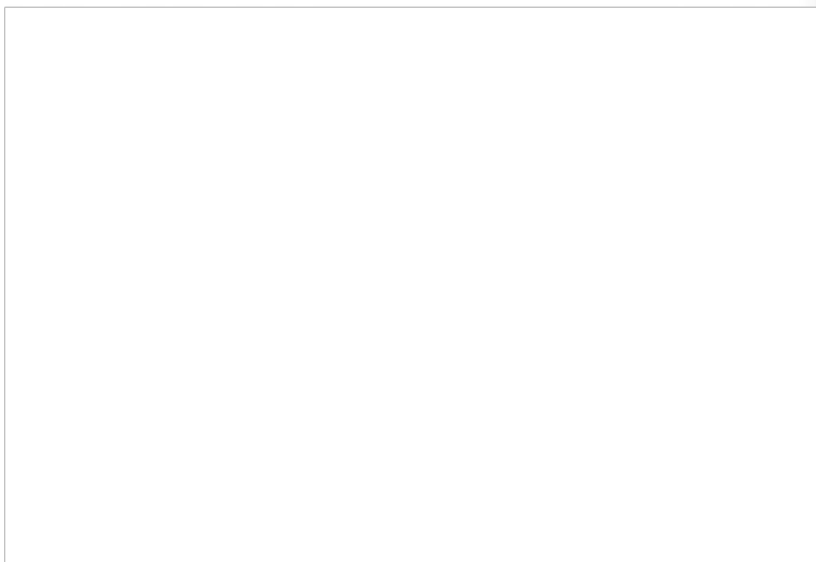
Kaikki tähänastinen liittyy läheisesti keskusteluun globalisaatiosta. Sen teoretisoiminen tuskin on tämän artikkelin kannalta tarkoituksenmukaista, mutta juuri se näyttäisi konnotaatioiltaan jyrkkää kulttuuri-imperialismia paremmalta kehykseltä urheilukäytäntöjen kohdalla. Ja silloin on esitettävä kysymys urheilullisen globalisaation aste-eroista. Miten syvälle sekuntikellourheilun tuomat muutokset lopulta ulottuvat yhteiskunnassa?

Barry Houlihanian seuraten voidaan esittää, että uuden lajin pelkkä omaksuminen ei vielä merkitse kulttuurin syvärakenteisiin vaikuttavaa mullistusta. Vasta silloin, kun moderniin urheiluun

Erkki Vettenniemi

Kato neekeri
hiihtää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

Henry Bitok ja
Philip Boit potku-
harjoituksissa
Pajulahden hangilla
keväällä 1996.
(Kuva Juoksija-
lehti/Seppo Anttila)

liittyvä ideologia – kuten rationaliteetti ja organisatoriset rakenteet – lyö läpi, voidaan puhua perustavaa laatua olevasta kehityksestä.⁴¹ Lisäksi Houlihan huomauttaa, että kulttuurisen identiteetin vaaliminen esimerkiksi juuri urheilun kautta ei vielä muodosta merkittävää uhkaa taloudellisen keskuksen intresseille.⁴²

Tässä valossa voitaisiin oikeastaan käydä uudelleen läpi edeltävät sivut. Jätän sen kuitenkin lukijan mielenkiinnon varaan, samoin kuin Houlihanin rakentaman typologian hyödyntämisen. Kuviossa huomioidaan toisaalta globaalin kulttuurin läpimeno (*reach*) kohdemaassa ja toisaalta sen saama vastakaiku (*response*). Nämä tekijät yhdistämällä saadaan kuuden mallin kenttä, jonka ääripäinä Houlihan mainitsee Karibian maat ja DDR:n. Ensin mainituissa länsimainen urheilu meni nopeasti läpi ja omaksuttiin passiivisesti, kun taas DDR:n tapauksessa vastaanotto oli ristiriitainen – julkilausumissa ”porvarillinen urheilu” tuomittiin – ja globalisaatiosta voidaan puhua vain urheilun yhteydessä. Typologisilla esityksillä on heikkoutensa, Houlihan myöntää, mutta hän sanookin ennen kaikkea pyrkivänsä oikaisemaan uskomusta globalisaatiosta ”yksiulotteisena ja yhdensuuntaisena” ilmiönä.⁴³

Siinä voisi olla tämän katsauksen päällimmäisin opetus. Mutta jos vielä yksi kärjistys sallitaan, modernin urheilun levitys

Erkki Vettenniemi

Kato nekeri
hiihtää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

tapahuu nyt lähetyssaarnaajien sijaan kaupparatsujen toimesta. Tällä on myös ironisia seurauksia, sillä oman urheilunsa maailmalle vieneet englantilaiset ovat joutuneet huomaamaan, että heidän amerikkalaiset pikkuserkkunsa ovat todellakin lyöneet heidät englantilaisten "omassa pelissä". Kun jalkapallo ylitti siirtolaisten mukana Atlantin, siitä kehittyi amerikkalainen jalkapallo. Kului parisataa vuotta ja amerikkalaiset potkaisivat oman pallonsa Brittein saarille. Valloitusoperaatio oli mediaa ja oheistuotteita myöten tarkoin suunniteltu, ja niin onnistuttiin 1980-luvun mittaan luomaan eurooppalaiset markkinat amerikkalaiselle jalkapallolle.⁴⁴

Jotain samaa voidaan havaita kenialaisten hiihtäjien tapauksessa. Mittakaava vain on pienempi eikä kampanjalle tehty pitkän tähtäimen tavoitteita. Koko hanke oli nimittäin urheiluvälinejätti Niken ideoima ja rahoittama: nerokkaasta oivalluksesta otettiin julkisuus (ja naurut) irti parissa vuodessa, minkä jälkeen rahahanat suljettiin. Nagano on jäänyt Keniaan palanneen Philip Boitin hiihto-uran huipentumaksi. Sauvat ja peililasit hän on saanut pitää, ja niin naapurit kutsuvat kuivaharjoittelua tekevää hiihtäjänuorukaista "sokeaksi juoksijaksi".⁴⁵ Jos tämä ei herätä pohdintaa urheilullisen käännästyksen mielekkyydestä, niin olkoon hiihto sitten afrikkalainen perinnelaji.

Markkinointiosasto joka tapauksessa miettii juuri tälläkin hetkellä seuraavaa siirtoa. Tässä sille muutama vihje – tosin sillä huomautuksella, että kampanjan toteutuessa aion lähettää perässä myös verokorttini. Miten olisi borneolainen pesäpallolijja? Entä jemeniläinen jääkiekkoilijja? Tai suomalainen sumopainijja?

Lähdeviitteet

- ¹ Hieman sopimaton otsikko on kunnianosoitus Joseph Owindin mainiolle muistelmateokselle. Hän opiskeli Suomessa vuosina 1963–71. J. Owindi: Kato, kato neku. Englanninkielisestä käsikirjoituksesta suomennanut ja toimittanut Risto Karlsson. Helsinki: WSOY 1972.
- ² Owindi 1972, 109.
- ³ Allen Guttman: Games and Empires: Modern Sports and Cultural Imperialism. New York: Columbia University Press 1994, 58–62.
- ⁴ Hyödyllisen katsauksen tähän kirjallisuuteen tarjoaa Allen Guttmanin teoksen (ks. edellinen viite) bibliografia.

Erkki Vettenniemi

Kato nekeri
hiihtää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

- ⁵ Richard D. Mandell: *Sport: A Cultural History*. New York: Columbia University Press 1984, 269.
- ⁶ Youcef Fatès: *Sport et Tiers Monde*. Paris: Presses Universitaires de France 1994, 27–29.
- ⁷ Fatès 1994, 32–33.
- ⁸ Ossie Stuart: "Players, Workers, Protesters: Social Change and Soccer in Colonial Zimbabwe", teoksessa Jeremy MacClaney (toim.): *Sport, Identity and Ethnicity*. Oxford: Berg 1996, 177–178.
- ⁹ Richard Cashman: "Cricket and Colonialism: Colonial Hegemony and Indigenous Subversion?", teoksessa J. A. Mangan (toim.): *Pleasure, Profit, Proselytism: British Culture and Sport at Home and Abroad 1700–1914*. London: Frank Cass 1988, 263.
- ¹⁰ Cashman 1988, 269–271.
- ¹¹ Guttman 1994, 179–180.
- ¹² John Bale ja John Sang: *Kenyan Running: Movement Culture, Geography and Global Change*. London: Frank Cass 1996, 175–177.
- ¹³ Bale ja Sang 1996, 178–180.
- ¹⁴ Jeremy MacClaney: "Nationalism at Play: The Basques of Vizcaya and Athletic Club de Bilbao", teoksessa MacClaney (toim.) 1996, 190–191.
- ¹⁵ Jeremy MacClaney: "Sport, Identity and Ethnicity", teoksessa MacClaney (toim.) 1996, 4–5.
- ¹⁶ Alan Klein: "Sport and Culture as Contested Terrain: Americanization in the Caribbean". *Sociology of Sport Journal*, Vol. 8, No. 1 (January 1991), 82–85.
- ¹⁷ Henning Eichberg: "Spielverhalten und Relationsgesellschaft in West Sumatra". *Stadion*, Vol. 1, No. 1 (1975), 37.
- ¹⁸ James Ngugi: *Nisun jyvä*. Suomentanut Seppo Lopenen. Helsinki: WSOY 1972, 269–271. Omasta kokemuksestani voin lisätä, että tällaisia kilpailuja voidaan edelleen löytää Keniasta. Sekuntikelloni – suoritusurheilun paha-mainneisen symbolin – olen muuten antanut paikalliselle juoksijalle...
- ¹⁹ Guttman 1994, 184–187.
- ²⁰ Antero Heikkinen: *Kansallisurheilun suuri nousu. Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918–1940*. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura 1981, 1–2.
- ²¹ Bale ja Sang 1996, 169.
- ²² Fatès 1994, 185–186.
- ²³ J. A. Mangan: "Christ and the Imperial Games Fields: Evangelical Athletes of the Empire", teoksessa J. A. Mangan: *Games Ethics and Imperialism: Aspects of the Diffusion of an Ideal*. London: Frank Cass 1998, 168–192.
- ²⁴ Joseph Arbena: "International Aspects of Sport in Latin America: Perceptions, Prospects, and Proposals", teoksessa Eric G. Dunning, Joseph A. Maguire ja Robert E. Pearton (toim.): *The Sports Process: A Comparative and Developmental Approach*. Champaign: Human Kinetics 1993, 152–153, 156.
- ²⁵ Klaus Heinemann: "Sport in Developing Countries", teoksessa Dunning et al. (toim.) 1993, 148.
- ²⁶ Cashman 1988, 261–262.

- 27 Heinemann 1993, 144–145.
- 28 Ks. Guttman 1994, 138.
- 29 Fan Hong: "Not All Bad! Communism, Society and Sport in the Great Proletarian Cultural Revolution: A Revisionist Perspective". *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 16, No. 3 (September 1991), 47–71. Kulttuurivallankumouksen alussa kilpaurheilun rakenteet purettiin. Urheilijoita ja valmentajia nuhdeltiin julkisesti, heitä pahoinpideltiin ja pakotettiin ilmiantamaan kollegoitaan. Vuonna 1969 ainakin kolme urheilijaa teki itsemurhan. Länsimaisen urheilun saapumisesta Kiinaan, ks. Susan Brownell: *Training the Body for China: Sports in the Moral Order of the People's Republic*. Chicago: The University of Chicago Press 1995, 37–47.
- 30 Henning Eichberg: "Olympic Sport: Neo-colonialism and Alternatives", teoksessa Henning Eichberg: *Body Cultures: Essays on Sport, Space and Identity*. Edited by John Bale and Chris Philo. London: Routledge 1998, 101–103.
- 31 Jean-Marie Brohm: "Éléments pour une sociologie politique du sport", teoksessa *L'Opium sportif. La critique radicale du sport de l'extrême gauche à Quel Corps? Textes présentés par Jean-Pierre Escriva et Henri Vaugrand*. Paris: L'Harmattan 1996, 107. Suuntauksesta tarkemmin Erkki Vettenniemi: "Heittäkää katukiviä, älkää keihästä! Quel Corps? ja radikaalin urheilukritiikin mahdollisuus", teoksessa Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen (toim.): *Urheilun etiikka ja arki*. Jyväskylä: Atena 2001, 149–161.
- 32 Henning Eichberg: "Sport in Libya: Physical Culture as an Indicator of Social Contradictions", teoksessa Eichberg 1998, 97–98.
- 33 Henning Eichberg: "Olympic Sport: Neo-colonialism and Alternatives", teoksessa Eichberg 1998, 105. Hän esittelee ja teoretisoi perinteisten pelien ja kilpailujen nykytilaa artikkelissaan "A Revolution of Body Culture? Traditional Games on the Way from Modernisation to 'Postmodernity'", teoksessa Eichberg 1998, 128–148.
- 34 André Odendaal: "South Africa's Black Victorians: Sport and Society in South Africa in the Nineteenth Century", teoksessa Mangan (toim.) 1988, 199–201.
- 35 Odendaal 1988, 206–209.
- 36 Minseok An ja George H. Sage: "The Golf Boom in South Korea: Serving Hegemonic Interests". *Sociology of Sport Journal*, Vol. 9, No. 4 (December 1992), 377–381
- 37 Bale ja Sang 1996, 168–174.
- 38 Alan M. Klein: "Baseball as Underdevelopment: The Political Economy of Sport in the Dominican Republic". *Sociology of Sport Journal*, Vol. 6, No. 2 (June 1989), 95–112. Valitettavasti en ole saanut käsiini Kleinin monografiaa *Sugarball: The American Game, the Dominican Dream*. New Haven: Yale University Press 1991.
- 39 Fatès 1994, 195–197.
- 40 Frantz Fanon: *Sorron yöstä*. Suomentanut Hilikka Mäki. Helsinki: WSOY 1970, 152–153.

Erkki Vettenniemi

Kato neekeri
hiilhtää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä

- ⁴¹ Barry Houlihan: "Homogenization, Americanization, and Creolization of Sport: Varieties of Globalization". *Sociology of Sport Journal*, Vol. 11, No. 4 (December 1994), 363–364.
- ⁴² Houlihan 1994, 368–369.
- ⁴³ Houlihan 1994, 370–372.
- ⁴⁴ Joseph Maguire: "American Football. British Society and Global Sport Development", teoksessa Dunning et al. (toim.) 1993, 207–215. Mitään sattumaa ei siis ole siinä, että laji alkoi samoina vuosina saada jalansijaa myös Suomessa.
- ⁴⁵ "En pidä itseäni minään kansan hauskuuttajana", sanoo Keniasta tavoitetu Boit. "Uskon olevani tärkeä edelläkävijä, ja tunnen ylpeyttä, että minusta tuli Kenian ensimmäinen hiihtäjä." Jürg Wirz: "Sauvakävelyä jo Keniasakin!" *Juoksija*, vsk. 30, nro 1 (2000), 38–39.

Erkki Vettenniemi

Kato neckeri
hiihtää!
Kiista modernin
urheilun
leviämisestä